

Sakarya örneğinden hareketle gelin kıyafetinde meydana gelen değişim¹

Serdar Uğurlu²
Selçuk Kürşad Koca³

Özet

Kültür, ihtiyaçtan doğar ve şekillenir. Nesilden nesile sözlü olarak aktarılan kültür öğeleri, kendi iç dinamizmi içerisinde değişen bir yapıya sahiptir. Bu değişimde yaşam koşullarının yanında teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının da etkisi vardır. Değişimin kaçınılmaz olduğu alanlardan biri de giyim, kuşam ve süslenmedir. Bu doğal bir süreçtir ve bu süreçte modanın etkisi yoğundur. İhtiyaçların farklılaşması giyim, kuşam ve süslenmede değişimi getirmiştir. Gelin kıyafetleri ve bu kıyafetlerde bulunan bütün kültürel unsurlar, yer ve bölge farklılıkları doğrultusunda, zamanla değişime uğramıştır. Günümüzde kullanılan gelin kıyafetlerinin kültürel temellerinin tespiti bu bakımdan önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelinlik, değişim, kültür, gelenek, giyim, kuşam, süslenme

Through the Sakarya example, variation occurred in the bride dress

Abstract

Culture is born and shaped by necessity. Cultural elements which are transmitted orally from generation to generation have a changing structure within their own internal dynamism. In this change, living conditions, as well as the effect of technology and mass media are also available. One of the inevitable areas of variation is clothing, finery and dressing. This is a natural process and in this process, the effect of fashion is intense. Differentiation of needs has brought variation in clothing, finery and dressing. Bride costumes and all the cultural elements in these dresses, place and regional differences in the line, has undergone change over time. Determination of cultural foundations of bride dresses in use today is very important in this regard.

Key Words: Wedding dress, variation, culture, tradition, clothing, finery, dressing

¹Bu makale; 2006 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesinde, Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfının düzenlediği "Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu"nda sözlü sunum olarak sunulmuş ancak bildiri kitabına girmemiş olan bir bildirinin genişletilmiş halidir.

²Arş. Gör. Dr. Sakarya Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Türk Halk Oyunları Bölümü, e-posta sugurlu@sakarya.edu.tr

³Arş. Gör. Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta skursadkoca@sakarya.edu.tr

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti kültür coğrafyası göz önüne getirildiğinde, dikkatleri çeken ilk husus, neredeyse her ilde ve bölgede yaşanmakta olan yerel kültür unsurlarının bir diğerinden farklılıklar göstermekte olduğudur. Tabii ki bu farklılıktan bahsedilirken vurgulanmak istenen nokta, geleneksel halk kültürünün kendi içerisinde yerel ve bölgesel dalgalanmaları ile meydana getirdiği zenginliğidir. Bu dalgalanmalarda bölgeden bölgeye ağız ve dil özelliklerinde olduğu gibi örf, adet ve göreneklerde de değişiklikler ortaya çıkabilmektedir. Yine görgü ve terbiye kurallarında, sofrada düzenleri ve yemek türlerinde de bölgeden bölgeye ve hatta ilden ile değişiklikler görülebilmektedir. Bütün bu farklılıklarda başat rol oynayan temel unsur ise toplumun temasta bulunduğu sosyal, kültürel ve coğrafi gerçekliklerdir. Bu gerçekliklerin tesiri ile yerel kültürler diğer bölgelerdeki yerel kültürlerle göre hafif de olsa değişiklikler kazanabilmektedir.

Toplumun tamamının sahip olduğu bütün kültür değerleri bu değişime açıktır ve bu değişim aslında zaruridir de. Ancak bu değişimin sıkıntıya girdiği ve istenmedik sonuçlarla yüz yüze geldiği de olmaktadır. Bu istenmedik durumlar, genellikle türdeş olmayan bir yabancı kültür tarafından yerel kültürün asimile edilmeye başlanmasıyla ortaya çıkar. Bir kültürün belki de başına gelebilecek olan en kötü şey asimilasyondur. Bozkurt Güvenç bu bağlamda “İnsan ve Kültür” adlı eserinde asimilasyonu (1996, 122) “Bir kültürel sistemin başka bir kültürel sistemi, giderek kendine benzetmesi kültürel egemenliği altına alması” şeklinde tanımlamaktadır. Günümüzde gelin kıyafetinde yaşanmakta olan değişim işte tam bu minvalde gerçekleşen bir değişimdir ve sakıncalı sonuçları da beraberinde getirmiştir. Çünkü bütün ülke coğrafyasında artık neredeyse yerel kültürü temsil eden geleneksel gelin kıyafetleri kullanılmamaktadır. Bunun yerine kullanılması yaygınlaşan gelin kıyafeti ise “beyaz gelinlik” diye tabir edilen ve Avrupa doğumlu olan bir gelin kıyafetidir. Bu noktada yaşanan durum, aslı kültür değerinin unutulması ya da terk edilmesidir ki bunun da karşılığı ancak kültürel yozlaşma olarak ifade edilebilmektedir.

Sakarya ili örneğinden hareketle incelediğimiz gelin kıyafetindeki değişimde de aynı sonuçlarla karşı karşıya kalmaktayız. Hatta sadece gelin kıyafetleri ile ilgili değil, evlenme törenleri ile ilgili de önemli değişiklikler görülebilmektedir. Sakarya ilindeki yaşanan bu değişime girmeden önce **kültür**, **kültürel değişim** ve **kültürel yozlaşma** gibi konulara açıklık getirilmesini faydalı görmekteyiz.

2. Kültür ve Değişim

İnsanoğlu yaradılışı itibariyle yeryüzünde pek çok şeye gereksinim duyan bir varlıktır. Bu gereksinimler, insanoğlunun sahip olduğu biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönlerinin de etkisiyle, değişik alanlara ayrılarak genişleyebilmektedir. İnsanoğlunun öncelikle hayatta kalmak ve sonrasında korunmak ve beslenmekle ilgili ihtiyaçlarını karşılamak için giriştiği bütün mücadeleler sonucunda da “kültür” denen birikim meydana gelmektedir. Emre Kongar bu hususa dayanarak kültürü şöyle tanımlamaktadır: “İlk insandan günümüze gelen ve hala da devam eden pek çok kültür unsuru mevcuttur. Kültür, bu süreç içinde, insanoğlunun doğayı denetimine almak için yarattığı her şey ve bütün bu çaba sonunda beliren anlamlar, değerler, kurallardır” (Kongar 2002, 23). Ancak az önceki bakış açısının yanında Mümtaz Turhan’ın sosyolojik bakış açısıyla yapmış olduğu diğer bir tanım daha vardır. Şöyle ki: “Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlarla birlikte kültür; cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder (Turhan 1997, 48). Bu da kültürün aynı zamanda bir kimlik belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır. Farklı milletlerin farklı kültürlere sahip olmaları aynı zamanda onlara farklı kimlikler de kazandırmaktadır. 1982 yılında UNESCO’nun Meksika’da Düzenlemiş olduğu “Kültür Politikaları Evrensel Konferansı”nda da aynı milli vurgu dikkati çekmektedir. Bu konferansın sonucunda ortaya çıkan kültür tanımının bir kısmı ise şöyledir: “Kültür, bir toplum ya da sosyal grubun ana çizgilerini belirleyen düşünsel, tinsel ve özdekçi ve duygusal özelliklerinin bütünüdür”(Adanır 2003, 28). İşte bu milli vurgudan ötürü kimliğin korunabilmesi için kültürün ve kültürel değişimin üzerinde hassasiyetle durulması gerekmektedir. Değişim şarttır ancak nasıl ve nereye doğru yaşanacağı belli olmayan bir değişim tehlikelidir.

Kültür ve değişimin ele alındığı bir çalışmada **kültürel değişimin** tanımlanmasına geçmeden önce değişime neyin sebep olduğu tespit edilmelidir. Mehmet Kaplan bu hususta şunları dile getirmiştir: “Kültür, bir bakıma, insanoğlunun maddi ve manevi ihtiyaçlarının maddeleşmiş şekillerinden ibarettir. İnsanoğlunun ihtiyaçları ve inançları zamana ve mekâna göre değişir. Bunlar öz itibariyle aynı kalsalar bile onları tatmin eden vasıtalar aynı kalmaz” (Kaplan 2004, 28). Bu vasıtalarda yaşanan değişimler, zaman içerisinde sadece kültürleri değişime uğratmamaktadır, bu kültürü benimsemiş olan bireyler de bu değişimden paylarına düşeni

alacaklardır. Bu hususta Türker Eroğlu, yaşanan değişimi sosyal-kültürel bir değişim olarak kabul etmekte ve şu şekilde de açıklamaktadır: “Kültürler arasındaki ilişkiler, alışverişler veya belli bir kültürdeki yeni fikirler ve maddi unsurlar arasındaki karşılıklı tesirler, o toplumdaki fert ve grupların da değişmelerine yol açmaktadır. Bu değişmelere "sosyal kültürel değişme" adı verilmektedir” (Eroğlu 1991, 95). Eroğlu'nun da ifadelerinin paralelinde kültürel değişimi S. Veyis Örnek “Etnoloji Sözlüğü”nde (1971, 150) “Bir kültürün davranış modellerinde ve tiplerinde meydana gelen değişme süreci” şeklinde tanımlamaktadır.

Ancak şurası da unutulmamalıdır ki değişim, bütün kültür ürün ve yapılarında aynı şekilde, oranda ve hızda gerçekleşmemektedir. Mesela maddi kültür unsurları sözlü geleneğin getirdiği geleneksel kültüre göre değişime daha açıktır ve değişim maddi kültür unsurlarında daha hızlı olabilmektedir. Sosyo-kültürel hadiselerde değişimin rolü kaçınılmazdır ancak nispeten daha yavaştır. Çünkü sözlü geleneğin kültür ürünleri değişime karşı dirençli ürünlerdir. Hatta sosyal bilimlerin kültür tanımlamasında bile bu nüansı yakalamak mümkündür. Şöyle ki; “İnsan toplumunda biyolojik olarak değil de toplumsal araçlarla aktarılan her şeye (kültür) denmektedir” (Marshall 2003, 442). Bundan dolayı da geleneksel kültür kazanımları (gelenek, örf, adet, töre, görenek, teamül) değişime karşı daha fazla dirence sahip olan kazanımlarken, maddi kültür unsurları ise değişime karşı fazla dirence sahip olmayan ve kolay bir şekilde değişebilen kazanımlardır.

Günümüzde gelişen teknolojik ürünlerden, ekonomilerin artık ülke sınırlarını aşmış olmasından, dünyanın neredeyse tamamının artık aynı ekonomik ilişkileri benimsemiş olmasından ve iletişim araçlarının yaygınlaşarak küresel bir etkiye sahip olmasından dolayı, geleneksel kültür kazanımlarındaki “değişim”in hızı bir miktar daha kuvvetlenmiştir ancak maddi kültür unsurlarındaki değişimin hızıyla hala yarışacak düzeyde değildir. Bundan dolayı kılık-kıyafet, giyim-kuşam ve süslenme gibi kültürel unsurlar daha çok maddi kültürün kapsadığı alana dâhil olduklarından, bu alandaki değişimler daha hızlı gerçekleşmiştir. Kültürel değişmelerde iç ve ya dış etkenlerin zorlaması olmadan ihtiyaçtan ve yeniliklerden kaynaklanan değişmeler doğal değişmeler olarak kabul edilirken; iç ve ya dış etkenlerin zorlaması ile meydana gelen kültürel değişmeler zorunlu kültürel değişmelerdir. Konumuz gereği incelediğimiz gelin kıyafetindeki değişimde herhangi bir iç ve ya dış etkenin zorlaması ile karşılaşılmamıştır. Güvenç'in de tanımladığı gibi (1996, 122) “Bir kültüre mensup birey ve gurupların, başka bir kültür tarafından zorla değiştirilmesi” diye ifade edilen zorla kültürlenme burada geçerli değildir. Buradaki değişimde sosyal normlardan modanın ve popüler kültürün

etkileri büyüktür. Üstelik buradaki moda, geçici bir değişiklik arzusu olarak gelip geçen bir moda olmamış; sadece Türkiye’de değil bütün dünyada gelin kıyafetlerinde meydana gelen kalıcı bir değişime sebep olmuştur.

3. Evlenme Geleneğinde Değişim

Türkiye kültür coğrafyasında olduğu gibi, Sakarya ili ve çevresinde de geleneksel yaşama dair pek çok kültürel değişikliklerin varlığı dikkat çekicidir. Diğer alanlarda olduğu gibi evlenme geleneği içerisinde günümüz şartlarında pek çok değişikliklerin yaşandığı malumumuzdur. Metin Ekici bu hususta (2005, 184) “Halk bilgisi ürünleri içinde, esasen bireysel ve toplumsal beklentilerin değişiminden kaynaklanan değişimin meydana geldiği uygulamalardan biri de "**düğün törenleri**"dir” diyerek dikkatleri değişime uğrayan düğün törenlerimize çekmektedir. Evlenme geleneğinin önemli bir ritüeli olan **düğün törenleri**, geleneksel pratiklerinin dışında **salon düğünleri** şekline bürünmüştür. Düğün törenlerimizin bu hale gelmesinde, ekonomik ve fiziki zorluklar ana etkidir. Günümüzde salon düğünlerinin mali olarak daha avantajlı hale gelmesi, şehir ortamında açık havada (geleneksel şekli ile) düğün yapma imkânlarının kısıtlı olması, şehir ve iş hayatının bireylere belli günleri ve yerleri dayatması gibi etkenler sonucunda, geleneksel düğün törenleri unutulmaya yüz tutmuştur. Türk kültüründe evlenme gelenekleri ile ilgili yapılan derleme çalışmalarında da bunu görebilmekteyiz. Artık günümüzde geleneksel evlenme gelenekleriyle yeni evlenme türleri hayli farklılaşmıştır.

Burada geçmişten günümüze meydana gelmiş olan bir değişimden söz etmek mümkündür. Ancak bu değişimin gerçekleştiği süreçte aktif olan kültürel süreçler, tartışılması gereken asıl noktalardır. Geleneksel evlenme adetlerimizde, göreneklerimizde ve teamüllerde artık eskiye olan bağlılık görülmemekte bunun sebebi olarak da ekonomi, sosyoloji ve popüler kültür olduğu kadar kültürün küreselleşmesi gösterilmektedir.

Küreselleşen dünyada kültürel yayılmadan bahsetmek olağan bir durumdur. Ancak küreselleşmenin aynı zamanda köktencilik de tetiklediği unutulmamalıdır. Yani bazı milli kültürlerde, küreselleşme sonrası, yozlaşmalar yaşanırken; diğer başka milli kültürlerde ise bunun tam aksine kültür kökenlerine bağlanmalar gözlenmiştir. Ancak evlenme geleneklerinde yaşanan değişim, daha çok küresel kültürle gerçekleşmekte olan bir standardizasyon kapsamındadır. Ülkemizde uygulanan evlenme gelenekleri ile ilgili olarak doyurucu bir kültürel süreç göstermek bundan ötürü kolay değildir. Aksine evlenme geleneğinde birden çok kültürel süreç faal durumdadır. Bu kanıya da şu tespitle ulaşmaktayız

ki, günümüz Sakarya evlenme geleneklerinde bir miktar Batılı kültür motiflerinin görülebilmesinin yanında; geri kalan kısmı ise yerel değerlere göre tertiplenmektedir. Belki buradaki ana etken süreç **kültürleşme** gibi gelse de; **kültürlenme**, **kültürel yozlaşma** ve **kültür asimilasyonu** gibi diğer süreçler de büyük bir etkiye sahiptir. Bütün bu süreçlerin hizmet ettiği ana unsur ise **kültürel değişim** unsurudur.

Evlenme gelenekleri doğrultusunda şekillenen düğün törenleri pek çok milli kültürde olduğu gibi Türk milli kültüründe de azımsanamayacak bir öneme sahiptir. Evlenme, genel anlamda ve yazılı kanunda yer alan şekliyle iki karşıt cinsin hukuk kurallarına ve toplumun beklentilerine uygun hayat ortaklığıdır.

Evlenmeyi amaç ve fonksiyon bakımından incelediğimizde, hukuk kurallarına uygunluktan daha kapsamlı bir sosyal-kültürel içeriğe sahip olduğunu görürüz. Aile, Türk kültüründe olduğu gibi diğer kültürlerde de toplumun devamını sağlayacak olan en küçük sosyal grup olarak kabul edilir. Topluma yeni bireyler aile sayesinde kazandırılır. Bu yeni katılan bireylerin içinde doğdukları ve büyüyecekleri toplumun değerleriyle ilk tanıştıkları kurum da aile olmaktadır. Türk kültüründe aile kurumu önemli bir kurum olduğu gibi aynı zamanda kutsal bir kurumdur da. Bu kurumun kurulması aşamasında aşılması gereken gelenekler, görenekler, adetler ve uygulamalar ise aile kurumunun Türk toplumunun nazarındaki değerini göstermesi bakımından önemlidir. Ancak idrak etmekte olduğumuz 21. asır içerisinde, dünya üzerinde etkili olan küreselleşme ve post-modernizm gibi akımlar, milli kültürleri ve milli değerleri etki altına alarak, kendilerini yeniden üretmelerine ve yenilenmelerine imkân bırakmayan bir rol üstlenmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte Cumhuriyet Türkiye'sinin son iki asırda maruz kaldığı Batılılaşma, modernleşme, post-modernleşme ve küreselleşme gibi küresel etmenler; geleneksel Türk kültür yapısına olan bağlılığın azalmasında önemli bir yere sahiptir. Türk kültüründe evlenme geleneği, sözünü ettiğimiz dış etmenlerden dolayı nasıl değişime uğradıysa; bu geleneğin içerisinde giyim, kuşam ve süslenme de değişimden payına düşeni almıştır. Asıl itibarıyla sadece evlenme esnasında giyilen gelin kıyafeti ve aksesuarlarında değişim yaşanmamıştır. Türk toplumu şu an gelinen noktada kendi geleneksel giyiminden çok uzak bir görünüm de arz etmektedir. Giyim kuşam ve süslenmede modanın etkisi, bu uzaklaşmada, yadsınamayacak bir role sahiptir. Konumuz gereği üzerine eğildiğimiz gelinlik kıyafetinin uğradığı değişim, geçmiş yıllardaki uygulamalar düşünüldüğünde daha açık bir

şekilde ortaya çıkmaktadır. Hala Anadolu'nun pek çok yöresinde, geleneksel kıyafetlere göre gelinliklerini seçen gelin adayları bulunuyor olmasına rağmen, bunun çok düşük bir oranda kaldığı da bir gerçektir. Tabii bu değişim sadece gelinlik ve benzer kıyafette yaşanmamaktadır. Düğün öncesi ve düğün sonrası pek çok ritüelin terk edildiği ve yerinin ise daha gösterişli ancak kültürel derinliğe sahip olmayan Batı tarzı zevklerle doldurulduğu görülmektedir. Gelinlik kızlarımızın kendi el emekleri ve göz nurlarıyla dokudukları gelinlikler, entariler, başlıklar, duvaklar, desenler, motifler ve takılar artık yerini sade ve beyaz bir gelinliğe terk etmiş durumdadır.

4. Sakarya Örneğindeki Yaşanan Değişimler

Evlenme geleneğindeki değişime örnek olarak Sakarya iline komşu İzmit Kandıra yöresinde çalışma yapan Işıl Altun'un ifadesiyle (2005, 288) "Geleneksel kültürümüzün evlenmeyle ilgili değerlerinde pek çok değişim yaşandığını görmekteyiz. Her kültürde olduğu gibi köylerdeki evlenme olgusunun ve düğünün şeklen değişmesinde, tarihsel, geleneksel, ekonomik yapı, yerleşim düzeni önemli rol oynamaktadır. Günümüzde düğünler, salon düğününe dönüşmüş ve Kandıra'da, İzmit'te tutulan bir salonda kendi düzeni içinde bir gecelik eğlence şeklini almıştır" şeklinde açıklık getirilebilmektedir. Eskiden çalgılı, çengili bir şekilde günlerce süren düğün törenleri ise artık yerini, birkaç saatte tamamlanan salon düğünlerine terk etmiştir.

Ülkemizin diğer bölgelerinde olduğu gibi, Sakarya ilinde ve yöresindeki evlenme geleneği de aynı tür değişimlerden payına düşeni almıştır. Mesela: Sakarya ili Söğütlü ilçesi Fındıklı köyünde yaptığımız alan araştırmasında gelin kıyafetinde görülen değişimler şu şekildedir (Koca 2005, 40): "Önceden gelinler sırası ile beyaz; beyaz üzerine gömlek; gömlek üzerine pamuklu kumaştan yapılmış ve kolları, yakası eteği işlemeli beyaz "partal(entari)" giyerlerdi; en üste de "işlenik" ve "kakmalı" dedikleri, kadife üzerine işlemeli asıl gelinlik giyerlerdi. Gelin başına ise gelinliği tamamlasın diye "takmalık" denen ve üzeri altınlarla süslenmiş fes takılırdı. Fesin üzerine ise gelinin duvağı örtülürdü." Oysa günümüzde artık bu tarz gelinliklere ancak eski çeyiz sandıklarında rastlayabilmekteyiz. Fındıklı köyünde nişanlarda bayanlar artık takım elbise veya tuvalet tarzı giyim kuşamı ile öne çıkarken düğünlerde ise en çok kullanılan gelinlik kıyafeti beyaz tül gelinliklerdir.

Özellikle Fransız kültürünün bir ürünü olan beyaz tül gelinliğin sadece bir elbise olarak evlenme geleneğimize girmediğini de görmekteyiz. Beyaz tülden gelinlik Türk kültür

hayatına girerken kendisiyle beraber getirdiği uygulamalar ve alışkanlıklar da vardır. Gelin el çantası ve onunla ilgili uygulamalar, gelin çiçeği ve onunla ilgili uygulamalar ve inanışlar, gelin duvağının tül den olması ve onunla ilgili uygulama ve inanışlar ve bütün bunların yanında beyaz gelinlik ve onun üretildiği kültür çevresinin müsaade edeceği düğün töreni uygulamalarıdır. Yani kültürel bir unsur beraberinde getirdiği pek çok kültürel yapıyı da kabul ettirmeye zorlamaktadır.

Beyaz gelinlikler, artık köylerimizde dahi kızlarımızın yöresel gelin kıyafetlerini terk etmesine sebep olmuştur. Sakarya ilinde yaptığımız alan araştırmalarında gittiğimiz pek çok köyde eski gelinlik adıyla tabir edilen geleneksel gelinlik kıyafetlerine ya ulaşamamışızdır ya da sandıklarda veya atılmış eşyaların arasında rastlamışızdır. Tül den duvağın kullanılması kültürümüzdeki gelin başlıklarının sonunu getirmiştir. Gelinin eline verilen çiçekler nedeniyle artık kızlarımız duygularını gelinliklerine naksetme ihtiyacı duymamaktadır. Çiçeğin gelin tarafından bekâr kızların üzerine atılması ritüeli de yabancı kültürün bir mahsulüdür. Beyaz gelinliklerin birçoğunda etek altında kullanılan ve eteklerin hacimli yanlara doğru açık durmasına sebep olan “tarlatan”ların varlığı ise köy düğünlerinde gelinin at üzerinde zevcesine götürülmesi ritüelini öldürmüştür. Artık geleneksel evlenme ritüellerimizin pek çoğu, beyaz gelinliğin getirdiği normlara göre şekillenmiştir. Tabii ki sözünü ettiğimiz bu değişim dalgasından kına gecelerimiz ve nişan törenlerimiz de etkilenmiştir.

Sakarya’da kına gecesi ve nişan törenlerinde giyilen kıyafetlerde de büyük çapta değişimler meydana gelmiştir. Evlenme geleneğindeki değişim, kendisini önce düğünlerde gösterirken sonraları nişan ve kına gecelerinde de göstermeye başlamıştır. Mesela yöresel gelin kıyafetleri günümüzde düğünlerde değil de kına gecelerinde ve nişanlarda giyilen bir kıyafet hükmüne geçmiştir. Hâlbuki geleneksel tarzın bozulmadığı zamanlarda kına gecesi ve nişanlarda kullanılan elbiseler dahi büyük bir itina ile hazırlanırdı. Örneğin, Sakarya ili Değirmencik köyünde H. Çiğdem Kılıç’ın yapmış olduğu bir alan araştırmasında “Gelin için önemli olan kına gecesi kıyafeti de büyük bir özenle hazırlanır. Eski yıllarda bindallı giyilirken günümüzde pembe, sarı, kırmızı gibi canlı renklerden elbiseler dikilmektedir. Geline kına yakılacağı zaman ise kırmızı pijamalar giydirilir, eli kınalanınca kırmızı torbalarla bağlanır. Başına ise kırmızı, uçları oyalı, çember örtülür. Geline takı olarak altın bilezik, küpe, gerdanlık, beşibirlik takılmaktadır” (Kılıç 2000, 68). Yani sadece düğün kıyafeti için değil, kına gecesinde ve nişanda giyilecek olan kıyafetlerin hazırlanmasında bile büyük bir itina ve özen mevcuttur. Ancak günümüzde Değirmencik köyünde ve bölgenin birçok yerinde

geleneksel gelin kıyafetlerimiz artık geri plana itilerek, sadece nişanda ve kına gecesinde giyilen bir kıyafet halini almıştır. Kimi yerlerde ise bunu görmek bile mümkün değildir. Mesela Sakarya'nın Karasu ilçesi Kuyumcular köyünde gelin, kına gecesinde de gelinliğini giymekte ve kuaförde hazırlanmaktadır. Kına yakılırken ise beyaz gelinliği içerisinde gelinin başının üstüne geleneksel bir örtü (kırmızı pullu tülbent) koyulmakta ve gelinin yüzü de bu tülbentle örtülmektedir. Bu ritüelde dikkatleri çeken husus, Batı tarzı ile geleneksel tarzın bir senteze ulaşması hususudur.

Yine Sakarya ili Taraklı ilçesinde yapılan çalışmada görülmüştür ki; Sakarya'nın diğer ilçelerinde olduğu gibi burada da gelin kıyafetinin önemli bir tamamlayıcısı olan gelin duvağı, önceleri dantelli beyaz örtmeler veya kırmızı örtmeler şeklindeyken, günümüzde gelinin saçına arkadan tutturulan bir tül haline gelmiştir. “Günümüzde gelinlik kıyafetlerde modern addedilen formun tercih edilmesinde önemli sebeplerden biri de renginin beyaz olmasıdır. Çünkü Türk sosyal yaşantısında ve düşüncesinde öteden beri beyaz rengin ayrı bir önemi vardır. Beyaz bir kıyafetin giyilmesi saflık, temizlik ve iffete işaret ettiği kadar ruhun beden üzerindeki zaferini de gösterir” (Koca 2004, 32). Son zamanlarda geleneksel kıyafetlerin tekrar ön plana çıktığı örnekler de yok değildir. Örneğin, Sakarya'nın Kavaklıorman köyünde daha önceleri nişan ve kınada hazır kıyafetler giyilirken son birkaç yıldır yörenin geleneksel motifli gelin kıyafetleri giyilmeğe başlanmıştır.

Bunun aksi istikametinde bir diğer gelişme ise Sinanoğlu'nda görülebilmektedir. Ferizli ilçesine bağlı Sinanoğlu beldesinde yaptığımız çalışmalardan edindiğimiz bilgilere göre; bu beldede artık nişanlı kıyafetler olarak saten kumaşlar ve tuvalet tarzı elbiseler tercih edilmektedir. Kına gecelerinde Sinanoğlu'nda çok nadir de olsa “Bindallı” kıyafeti, hala kullanılmaktadır. Ancak düğün törenlerinde kullanılan gelinlikler artık tamamen değişmiş; yöresel gelinliklerin yerini günümüzün modern gelinliği diye tabir edilen beyaz sade gelinlikler almıştır. Bu beyaz sade gelinliklerde bir farklılık dikkatlerimizi çekmektedir ki o da daha çok muhafazakâr kesimin tercih ettiği başı kapalı beyaz gelinliklerdir. Sinanoğlu'nda, muhafazakâr kesimin örtünme geleneğini, beyaz gelinliklere kadar taşıyan genç kızlarımız oldukça fazladır. Sinanoğlu'nda tercih edilen Batı tarzı gelinliklerde gördüğümüz bu değişiklik, bölgenin yerel kültürünü, bu gelinlik türüne yansıtması olmasından kaynaklanmaktadır. Bu tarz gelinliğe sadece Sinanoğlu'nda rastlanmamaktadır; Taraklı, Geyve, Karasu, Hendek ve Adapazarı gibi pek çok Sakarya ilçelerinde bu türden gelinlikler sık sık görülebilmektedir.

Sakarya ili örneğinde, beyaz gelinliklerde başın örtülmesi gibi, bir diğer geleneksel motifin de yaşatılmaya devam edildiği görülmüştür. Bu motif kırmızı kuşak motifidir. Bele takılan kırmızı kuşakların varlığı hala devam eden yerel kültür unsurlarındandır ve gelinin beyaz gelinliği üzerine bele bağlanırken besmele çekilme adeti uygulanmaya devam edilmektedir. Bu ritüel gelin olan kızın abisi tarafından gerçekleştirilir. Buna göre gelinin abisi, kırmızı kuşağı kardeşinin beli etrafından üç defa geçirdikten sonra kuşağı bağlar. Bu uygulama daha çok gelin alma sırasında yapılan bir uygulamadır ve beyaz gelinlik üzerinde de devam etmektedir.

5. Sonuç

Sakarya ili ve çevresinde evlenme geleneği ile gelin kıyafetlerine dair meydana gelen değişimleri saptamak için gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda, ulaştığımız sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür. Buna göre;

1. Çalışmamız, Sakarya ili ve çevresinde meydana gelmiş olan ikili bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Bu ikili yapı; Batı kültürü etkisiyle meydana gelen yeni evlenme adet ve uygulamaları ile buna rağmen devam etmeyi sürdüren geleneksel adet ve uygulamalardan oluşmaktadır.
2. Sakarya ilinde, ilçelerinde ve hatta köylerinde bile dikkat çeken tek gelinlik modeli artık Batı tarzı beyaz tül gelinliği olmuştur. Bu manada yerel gelinliklerin kullanımı neredeyse ortadan kalkmıştır.
3. Gezdiğimiz birçok köyde, çeyiz sandıklarından çıkarılan gelinliklerde dahi beyaz tül gelinliklerinin oranı geleneksel gelinliklerden daha fazladır. Ve hatta neredeyse geleneksel gelinlikler ortadan kalkmış durumdadır.
4. Batı tarzı beyaz tül gelinliğin büyük oranda benimsenmiş olmasına rağmen Sakarya'nın yerel halkının, geleneksel bazı motifler ile bu beyaz tül gelinliği de süslemekten geri durmadığı görülmüştür.
5. Sakarya ilinde ve çevresindeki mutaassıp yapının sonucunda beyaz tül gelinliklerde dahi baş örtülü modellere rastlanmıştır. Bu baş örtülü gelinliklerde sıkma baş diye de tabir edilen modelin sıklıkla uygulandığı görülmüştür.
6. Görülmüştür ki geçmişine ve geleneklerine bağlı bir yaşam tarzını benimseyen Sakarya halkı, Batıdan gördüğü yeni unsurları, modanın, görsel medyanın ve popüler kültürün de etkisiyle, kabul etmiş olmasına rağmen, onu kendi zevkine ve

kültürüne de adapte etmeyi başarmıştır. Buna en güzel örnek ise karşılaştığımız yöresel örtmeli ve kırmızı kuşaklı gelinliklerdir.

7. Çalışmamız göstermiştir ki beyaz gelinliğe karşı herhangi bir ön yargıya rastlanmamıştır.
8. Geleneğe meydana gelen bariz değişikliklere dair bir diğer örnek ise salon düğünlerinin oldukça yaygınlaşmış olduğudur. Bununla beraber bazen kına gecelerinin bile uygulanmıyor olmasında, ekonomik ve fiziki şartların belirleyici olduğu görülmüştür.
9. Genel itibari ile maddi durumu yerinde olanlar arasında ise nişan ve kına gecesi gibi düğün öncesi törenlerin gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmüştür.

Bu noktada temennimiz. Değişim denen hususun özden ve kökenden kopuk bir şekilde gerçekleşmemesidir. Aksi taktirde sonu yabancılaşmayla noktalanacak olan değişimler tehlikelidir. İşte bu hususta yerel değerlerin ve geleneksel kazanımların kaybedilmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda asıl önemli olan husus, değişimin istikametini tespit edebilmek ve geçmişteki tecrübelerin ışığında geleceği inşa edebilmektir.

Kaynaklar

- ADANIR, Oğuz (2003), “Kültür İle Zihniyet” Doğu-Batı Yayınları, **Doğu-Batı Düşünce Dergisi, (Kimlikler), Yıl 6, Sayı 23**, Mayıs Haziran Temmuz, s.23-35, Ankara
- ALTUN, Işıl (2004), **Kandıra Türkmenlerinde Doğum Evlenme Ölüm**, Yayıncı Yayınları, İzmit
- EKİCİ, Metin (2005), “Çal-Denizli Yöresi Düğün Gelenekleri ve Geleneksel Türk Düğün Yapısında Meydana Gelen Değişmeler”, **Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı**, İstanbul
- EROĞLU, Türker (1991), “Sosyal-Kültürel Değişme ve Halk Oyunları Öğretimi”, **Türk Halk Oyunlarının Öğretilmesinde Karşılaşılan Problemler Sempozyum Bildirileri Kültür Bakanlığı Halk Kültürü Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları**, 157. Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 32, Ankara
- GÜVENÇ, Bozkurt (1996), **İnsan ve Kültür**, VII. Baskı, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul
- KAPLAN, Mehmet (2004), **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, İstanbul
- KILIÇ, Hatice Çiğdem (2000), “Değirmencik Köyü Monografisi”, **SAÜ. FEF. TDE. Basılmamış Bitime Ödevi**, Sakarya
- KOCA, Selçuk Kürşad (2001), “Fındıklı Köyü Monografisi”, **SAÜ. FEF. TDE. Basılmamış Bitime Ödevi**, Sakarya
- KOCA, Selçuk Kürşad (2004), “Türk Kültüründe Ongunlar ve Semboller Basılmamış Yüksek Lisans Tezi”, **SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sakarya
- KONGAR, Emre (2002), **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul
- MARSHALL, Gordon (2003), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çeviren: Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- ÖRNEK, S.Veyis (1971), **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No: 200, Ankara
- TURHAN, Mümtaz (1997), **Kültürel Değişmeler**, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, İstanbul